

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Slottskyrkogården

*Sofia församling i Jönköpings kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport, foto och ritningar: Robin Gullbrandsson
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Marita Axelsson

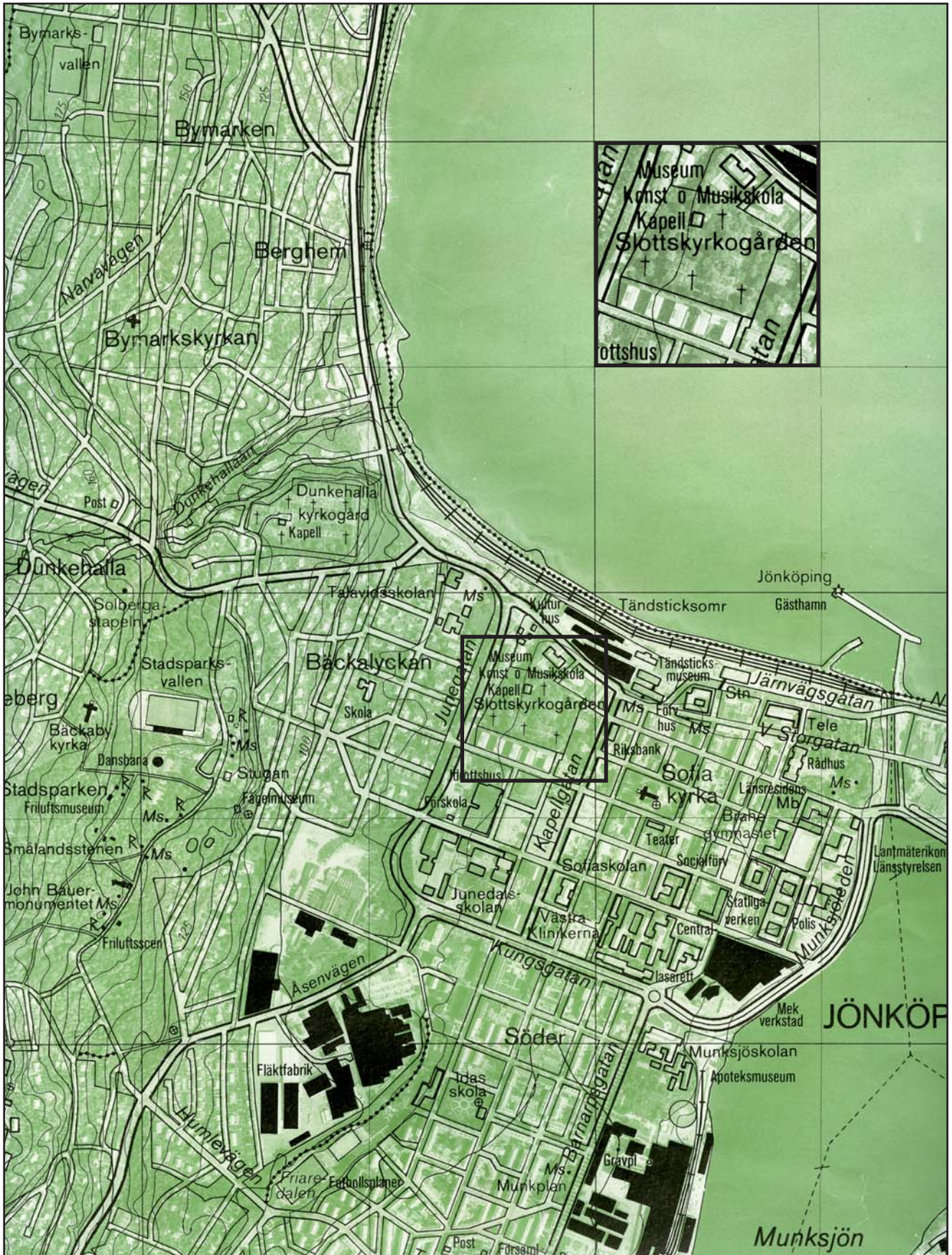
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2007

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Inventeringens uppläggning	5
Allmän kyrkogårdshistorik	7
Sammanfattande beskrivning	9
Slottskyrkogården	10
Miljö och kapell	10
Kyrkogårdens historik	10
Händelsehistorik	12
Beskrivning av kyrkogården idag	14
Allmän karaktär	14
Omgärdning	14
Ingångar	14
Vegetation	14
Gångsystem	15
Gravvårdstyper	15
Beskrivning av enskilda kvarter	16
Kvarter 1 och 2	16
Allmän karaktär	16
Gravvårdstyper	16
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	17
Kvarter 4-6, 10-13 och 16-19	18
Allmän karaktär	18
Gravvårdsbestånd	18
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	20
Kvarter 7-8 och 21	21
Allmän karaktär	21
Gravvårdstyper	21
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	21
Kvarter 3, 9 och 14	22
Allmän karaktär	22
Gravvårdstyper	22
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	22
Minneslund	23
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården som helhet	23
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:	25
Referenser	26
Arkiv	26
Tryckta källor	26
Tekniska och administrativa uppgifter	26

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Jönköping 7E 1a 1933.

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Växjö stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2006 och det beräknas avslutas under år 2008. Inventeringen berör samtliga till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdar och begravningsplatser, även sådana som har tagits ur bruk. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

Den stiftsövergripande inventeringen syftar till att lyfta fram kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (genom kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. I möjligaste mån har också samfälligheternas eller församlingarnas egna arkiv använts. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från befintlig litteratur däribland hembygds litteratur. Äldre fotografier har också använts för att kunna tolka händelser i kyrkogårdens historia. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Växjö stift, respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrkogård görs en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande beskrivning av kyrkogården och samtliga kvarter. Vidare görs kulturhistoriska bedömningar över varje kvarter och en sammanfattande över hela kyrkogården där de kulturhistoriska värdena lyfts fram.

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings, Kronobergs och Kalmars län samt läns museerna i Kalmar och Växjö. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd som påverkar det kulturhistoriska värdet skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen. Varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Robin Gullbrands-son vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen, i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de också ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, ibland manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hör även stigluckan som både hade en symbolisk som praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man fortsatte dock den förkristna sedvänjan att gravsätta folk efter deras gårds- eller bytillhörighet, antingen i smala tegar eller i kvartersliknande grupper. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven, som istället endast markerades av en jordhög. Om en vård sattes upp var den av trä, undantagsvis av sten eller smide. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården på ett nyttobetonat sätt, nämligen som betesmark. Det ingick troligen i många klockares löneförmåner att ha sina djur betandes på kyrkogården.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjar förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 har många landsortskyrkogårdar kvar den typiskt medeltida ängskaraktären. Förnyelsen börjar i städerna, genom att gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjuds av hygieniska skäl. Enligt en kunglig förordning från 1815 måste begravingar innanför stadskärnan upphöra och begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – anläggas utanför stadsbebyggt område. Vidare skulle staten genom Överintendentsämbetet ansvara för att de blev prydligt och hälsosamt anlagda. Runt om i landet anläggs begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anläggs med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man hörde till ersattes nu av så kallade köpegravar och allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna.

Köpegravarna anlades med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgårdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den allmänna linjen där man gravsattes i en kronologisk ordning, tätt intill den som hade begravts före och oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast mycket små och oansenliga.

Trädkransen introduceras först på städernas begravningsplatser men når under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med hängande växtsätt. I början av 1900-talet planläggs även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde och allmänt område speglar ett socialt uppdelat samhälle. Företeelsen levde kvar till in på mitten av 1900-talet (upphörde officiellt 1964) och ersattes då av kvarter med gravar i långa rader längs med rygghäckar. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgårdningar och grusbäddar för att ersätta det med gräsmattor. Den sociala utjämnningen av ståndssamhället avspeglas på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar, oftast utförda i det liggande formatet 60x80 cm.

Från och med 1980-talet blir gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också minneslundar för askor som grävs ner anonymt utan plats för namn men med gemensam plats för blommor, askgravlundar med en ofta konstnärligt utformad gemensam plats för namn och smyckning, kistminneslundar där kistor begravs anonymt och utan plats för namn, samt kistgravlundar där kistor begravs anonymt men där det finns en gemensam plats för namn och utsmyckning. Till detta kommer också de muslimska områdena, som ännu främst förekommer på stadskyrkogårdarna.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas, nämligen skogskyrkogården. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd.

Sammanfattande beskrivning

Slottskyrkogården har sannolikt medeltida ursprung, men är belagd först på 1600-talet som kyrkogård åt slottsförsamlingen, sedermera Västra församlingen. Dess äldsta del är kring Slottskapellet från 1694 med ett antal spridda äldre vårdar. Övriga kyrkogården tillkom till stor del 1871-72 och ordnades då i tidens anda med rätvinkliga gravkvarter med grusgångar och alléer. Denna prägel kvarstår till stor del, även om gångsystemen asfalterats. Stora familjegravar från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal betyder mycket för intrycket. Flera av dem har kvar grusbädd och olika sorters inhägnader. På några gravar finns cypresser och sorgeträd. I kyrkogårdens sydvästra hörn finns den gamla allmänna linjen, till stor del omdanad till ett ordinärt efterkrigstida kvarter med rygghäckar. I anslutning finns sentida minneslund och urngravskvarter.

Aktuell gravkarta över Slottskyrkogården, uppriktad av Jönköpings stadsbyggnadskontor.

Erik Dahlbergs slottskapell från 1694.

Slottskyrkogården

Miljö och kapell

Slottskyrkogården ligger i den nordvästra änden av innerstadsdelen Väster och gränsar i väster mot Junebäckens gamla dalgång, där nu den starkt trafikerade Juneleden löper. Vid kyrkogårdens norra sida ligger Hospitalsgården och Gamla epidemisjukhuset. Den förra omfattar fyra välbevarade byggnader från 1774-1852, i den murade sysslomannabostaden finns idag Viktor Rydbergsmuseet. Gamla epidemisjukhuset utgörs av oputsad tegelbyggnad från 1881. I nordost reser sig ett höghus och i öster står flervåningshus från förra sekelskiftet. I sydost ligger Lagermanska villan med omgivande trädgård, en timrad salsbyggnad i 1 ½ plan från 1875, under en period prästgård för Sofia församling. I söder sträcker sig höga hyreslängor från miljonprogrammets dagar.

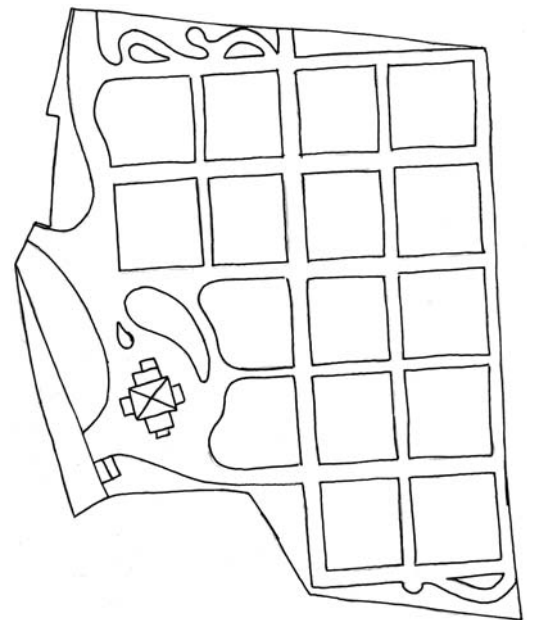
Slottskapellet är en timmerkyrka uppförd 1694 efter Erik Dahlbergs ritningar. Kapellet har en utpräglad barockkaraktär med grekisk korsplan som gör den till en centralkyrka. Över korsmitten reser sig en liten lanternin med huv och spira. Fasaderna är klädda med ljusgrå locklistpanel och takfallen är spåntäckta.

Kyrkogårdens historik

Platsen för Slottskyrkogården har kontinuitet sedan medeltid, sannolikt även vad gäller gravsättningar. Vid arkeologiska undersökningar i och runt Slottskapellet 1989-90 påträffades grundmurarna till en stenkyrka med romansk planform, d.v.s. långhus med smalare, rakslutet kor i öster. Flera fynd av tegel, bl.a. valvribbor, gjorde att man antog att det rörde sig om en senmedeltida tegelkyrka. Planformen talar dock för en datering till 1200-talet och sannolikt stammar teglet från valv som slagits under senmedeltid. I tidigare forskning har det ansetts att Sankt Peders kapell, som omnämns i källorna under tidigt 1500-tal skall ha legat på denna plats. På en karta från 1700 benämns åkrarna i närheten för "Halle Pers". Nämnda undersökning ledde till antagandet att det istället skulle röra sig om Sankta Gertruds kapell, omnämnt endast en gång, i en längd från 1523 för silverskatt till Kronan. Kapellet förekommer inte i en förteckning över kapellen i Linköpings stift, varför man trott att det hört till ett gille. Hospitalsgården invid Slottskyrkogården och medeltidsstadens västra infart upprättades 1570 på Sjalagårdstomten, som ursprungligen var Kyrkans mark. Detta har tagits som intäkt för teorin eftersom Sankta Gertrud var skyddshelgon för vägfärdande, fattiga och sjuka. En hypotes är att kapellet har en historia som sträcker sig längre tillbaks än Jönköpings första skriftliga omnämmande 1278 och utfärdandet av stadsprivilegierna 1284. Läget för den blivande staden var en viktig knutpunkt redan 1220

då den omnämns som anhalt på Eriksgatan. Det höglänta läget vid Junebäckens utlopp skulle kunna indikera att det ursprungligen rört sig om ett gårdskapell eller en byplats med annexkyrka till Ljungarums församling. De facto är grundmurarna den enda medeltida lämningen väster om den gamla medeltidsstaden och troligen något äldre än denna. Troligen hörde en kyrkogård till kapellet under medeltiden. I och med reformationen togs alla kapell ur bruk. När medeltidsstaden brändes 1612 av danskarna så torde kapellet redan ha varit i ett ruinerat tillstånd. Sannolikt nyttjades stenmaterialet i samband med bygget av Jönköpings slott och anläggandet av befästningar. Under 1600-talets förra hälft byggdes ett enkelt träkapell på platsen och kyrkogård ordnades för gravsättningar. Eventuellt hörde kapellet samman med Hospitalsgården. 1644 hade kapell och kyrkogård övergått till Slotts församlingen, även om Hospitalsgården fortsatt hade del i kyrkogården. 1694 ersattes det enkla kapellet av det nuvarande, ritat av Erik Dahlberg. Vid denna tid låg kyrkogården en bit utanför stadens gränser, omgiven av åkrar på alla sidor utom den norra. Kartor från 1674 och 1696 visar att kyrkogården var fyrkantig med kapellet som mittpunkt. Med slottets försvinnande under 1800-talet bytte kyrkogården och församlingen namn till Västra.

Fram till 1771-80 inhägnades kyrkogården av timrade balkar med en stiglucka av trä i det nordöstra hörnet. Nämnda år ersattes balkarna av stenmurar, av vilka idag endast ett stycke kvarstår i norr. Från 1775 finns uppgift om en klockstapel strax norr om kyrkogården, denna revs på 1830-talet. 1853 inköptes en åkerlycka i öster för kyrkogårdens utvidgande. 1871-72 skedde en ny utvidgning åt söder genom förvärv av åkerlyckor därstädes. Vid detta tillfälle omdanades kyrkogården i linje med tidens parkideal. De nya gravkvarteren reglerades noga i ett rutnätsmönster och man planterade alm och lönn i regelbundna rader och som alléer. Den gamla delen kring kapellet omdanades i enlighet med det tysk-romantiska parkidealet med mjukt formade gräsmattor och buskage mellan svängda grusgångar. Arbetena projekterades av trädgårdsarkitekt Frey Hellman. Under 1900-talets andra hälft har parkkaraktären närmast kapellet försvagats genom borttagning av buskar och ändring av gångar. 1881 uppfördes en likvagnsbod i det nordvästra hörnet. Till följd av stadens expansion kom kyrkogården att hamna inom stadsplanlagt område 1877. Den 1874 antagna hälsovårdsstadgan förbjöd jordande inom sådant område. 1889 förbjöds användandet av Slottskyrkogården och den nyanlagda Dunkehällkyrkogården togs i bruk. Fram till 1924, då kyrkogården åter togs i bruk, stod den och förföll. 1924 rustades kyrkogården upp, nya gravplatser ordnades och entrén i norr fick nuvarande utseende. 1968 återfick dåvarande Gamla västra kyrkogården namnet Slottskyrkogården. 1976 anlades kalkstensmurar i norr, öster och söder. Vid okänt tillfälle asfalte-

Renritning av karta från 1890 av C Nordström. Norr åt vänster. Här syns tydligt hur delar av kyrkogården ansluter till det tysk-romantiska parkidealet med små njurförmiga buskage och gräsytor, vid kapellet, i nordöstra respektive sydvästra hörnet.

Fotografi över allmänna linjen i nuvarande kvarter 14, taget någon gång vid 1900-talets början. Träkors och fritt växande gräs. JLM.

rades huvuddelen av alla grusgångar. 1982 utökades kyrkogården i nordväst med minneslund och urngravskvarter. I samband med Slottskapellets restaurering 1990 flyttades en nyfunnen gravhäll ut på kyrkogården där den uppställdes i kvarter 1 efter konservering, likaså gravsattes i samma kvarter de kroppar som påträffades under golvet. 1991 togs nio av de gamla almarna ned, p.g.a. att flera var rötskadade. En ny allé av 13 lönnar planterades. Vid samma tillfälle uppsattes traditionella lyktstolpar av ”Jönköpingsmodell”. 1995 upprättade kyrkogårdsförvaltningen i samarbete med länsstyrelse och länsmuseum en bevarandeplan för kyrkogården med avseende på grusgravar och träd. 2004 anlades nya urngravskvarter, ett längs muren i öster och ett längs muren i söder. Vid samma tillfälle skedde byte och komplettering av stolpbelysning.

Händelsehistorik

Medeltid

En kyrka anläggs på platsen och sannolikt även en omgivande kyrkogård. Sankt Peders eller Sankta Gertruds kapell. (JLM: Arkeologisk undersökning rapport 1991:19; Sveriges kyrkor; Medeltidsstaden)

1600-tal

Kyrkan ödelagd efter reformationen och sedermera ersatt av ett träkapell knutet till Hospitalsgården. Förekomsten av kyrkogård belagd från denna tid. 1644 har kapell och kyrkogård övergått till Slottsförsamlingen. 1694 byggs nuvarande kapell efter ritningar av Erik Dahlberg. (JLM; Jönköpings stads historia; Karlsson 1984)

1771-80

Timmerbalkar kring kyrkogården ersätts av stenvmur. (Sveriges kyrkor)

1853

Utvidgning åt öster. (Jönköpings historia)

1871-72

Utvidgning åt söder. Plantering av trädrader med alm och lönn. Omdanande av området kring kapellet i tysk-romantisk parkstil. Trädgårdsarkitekt Frey Hellman. (Jönköpings historia; Sveriges kyrkor)

1881

Likvagnsbod uppförs, nu riven. (Sveriges kyrkor)

1889

Förbud mot fortsatt gravsättning på kyrkogården p.g.a. utökad stadsplan. (Jönköpings historia)

1924

Kyrkogården tags åter i bruk. Nytt entréparti norr med smidesgrindar. (Sveriges kyrkor)

1976

Kalkstensmurar uppförs i norr, öster och söder. (Hederström 1986)

1982

Utvidgning åt nordväst med minneslund och urngravskvarter. (Hederström 1986)

1991

Nedtagning av nio almar och nyplantering av lönnallé. Uppsättning av stolpbelysning. (JLM)

2004

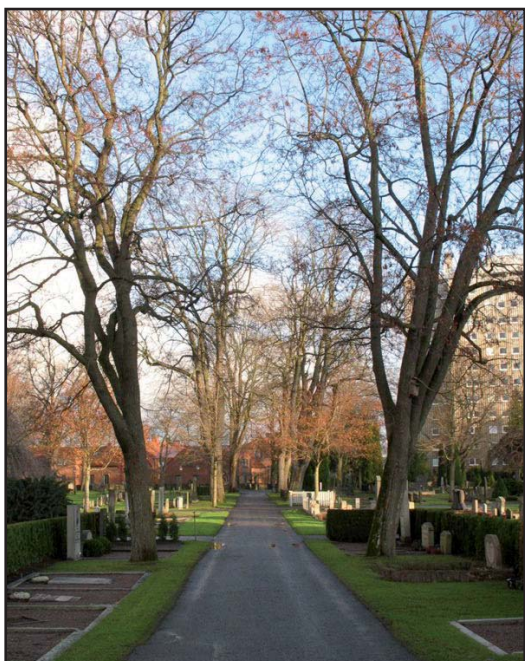
Nya urngravsområden längs murarna i öster och söder. (JLST)

Litografi av Elias Martin från 1838 som visar dåvarande Västra kyrkogården med dess kapell t.h. ATA.

Norra ingången med smidesgrindar från 1924, det är då kyrkogården åter togs i bruk.

Den mest intakta av alléerna från 1871-72 utgör det nord-sydliga huvudstråket med stora familjegravar. Alla stora gångar är idag asfalterade.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården har idag en närmast rektangulär plan. Slottskapellet ligger i den norra änden, något förskjutet åt väster. Närmast kapellet, längs muren i nordost och i sydost är två oregelbundna kvarter: 1 och 2 som är resterna av 1600-talets kyrkogård. I övrigt upptogs hela kyrkogården söder och öster därom av rätvinkliga, till stor del kvadratiska gravkvarter från 1800-talet: kvarter 4-6, 10-13 och 18-19. Väster om dessa är den gamla allmänna linjen, kvarter 14. Väster om kapellet är en minneslund med urngravkvarteret 8 i norr. De senast tillkomna kvarteren är 7 i nordost och 21 i söder, vilka nyttjar tidigare oanvänd mark inom kyrkogården. Norr om kapellet är en materialgård utanför kyrkogårdsmuren. Denna har en ekonomilänga med rödfärgad locklistpanel och plåttäckt sadeltak.

Omgärdning

Kyrkogårdens omgärdning är av skiftande utförande. Norr om kapellet och fram till norra ingången sträcker sig den sista resten av 1770-talets kallmur av otuktad gråsten. Denna har en höjd på drygt en meter och en bredd av en meter. Öster om norra ingången sträcker sig en fogad mur från 1976 som fortsätter en bit längs östra sidan. Denna består av kalkstenshällar med klovyta, även nyttjade som avtäckning. Muren är en meter hög och en halv meter bred. Längs hela södra sidan sträcker sig en mur i samma utförande, fast närmare en meter högre. Mot Lagermanska villans trädgård är en snöbärshäck. I väster sträcker sig ett gråmålat, sentida trästaket på en kallmurad stödmur av gråsten, sannolikt från 1871.

Ingångar

Kyrkogården har tre ingångar. Huvudentrén i norr är något indragen med sentida smidesstaket på sidorna. Själva ingången utgörs av en tvådelad smidesgrind från 1924 i rikt utförande. Grindarna hänger på tuktade granitstolpar. Vidare finns en körbar entré i nordöstra hörnet, vars grindar är avhängda. Stolparna utgörs av förhöjda partier på kalkstensmuren. Den tredje ingången är i sydost och har en sentida, vitmålad trägrind.

Vegetation

Kyrkogården har en något osammanhängande trädkrans. Mest påtagliga är de ganska unga träraderna längs södra och västra sidorna. I norr växer några gamla almar och lönnar längs kallmuren och några almar av olika ålder längs kalkstensmuren i nordost tillsammans med grupper av cypresser. Mer påtagliga är de nord-sydliga raderna av gamla almar, vilka med inslag av lönn bildar bl.a. två alléer i den östra hälften. I rät vinkel mot dessa löper en central allé av lönnar

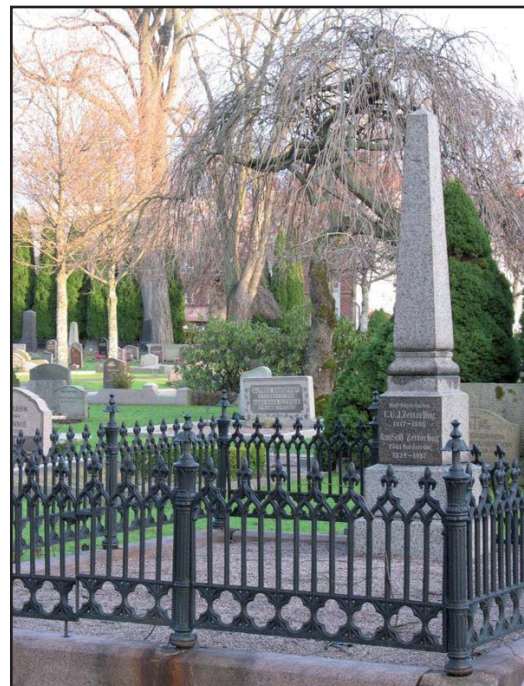
som nyplanterades 1991 och då ersatte gamla almar. Spritt på större delen av kyrkogården finns enstaka sorgeträd i form av hängask och hängalm, både gamla och unga. Av stor betydelse för intrycket är de resliga cypresser som växer i anslutning till några av gravarna. På många gravar finns smärre planteringar med exempelvis barrbuskar eller formklippt buxbom. I viss utsträckning förekommer häckar av thuja i rumsskapande syfte och i det gamla allmänna kvarteret 14 som rygghäckar. För vegetationen redogörs vidare i kvartersbeskrivningarna nedan.

Gångsystem

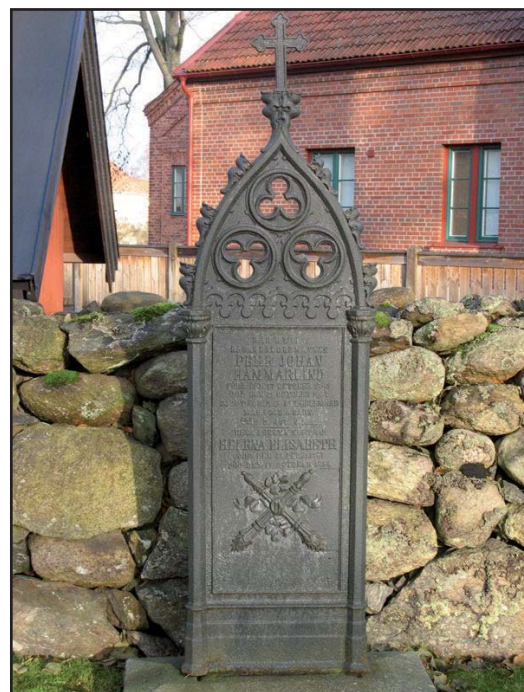
Kyrkogården indelas av ett rutnät av gångar som idag är asfalterade. Det är tre genomlöpande nord-sydliga gångar och två motsvarande som löper på tvären, i sin bitersta del inom kvarter 14 i form av betongsten. Kring kapellet är en stor rundad, asfalterad yta som smalnar av åt nordost där den ansluter till norra ingången och körvägen från nordöstra ingången. Inom kvarter 5 finns smala grusgångar kvar mellan gravraderna, likaså i de södra delarna av kvarteren 18 och 19. Ursprungligen gällde detta alla enskilda kvarter som tillkom 1871-72, med undantag för det allmänna som enligt ett äldre fotografi var en vildväxt ängsyta.

Gravårdstyper

Kyrkogårdens gravvårdar speglar gravkonstens utveckling från 1600-talet till idag, med tonvikt på 1900-talet. De överlag enkla sandstensvårdarna från 1600-talet och nyklassicismens strama kalkstensvårdar från 1800-talets första hälft återspeglar den hantverksmässiga tillverkningen av gravvårdar innan industrialismens genombrott. De första yttringarna av den industriella framställningen av gravvårdar är gjutjärnsvårdarna som här finns till ett antal av sju stycken. En beständig gravvård av sten eller järn var fram till början av 1900-talet förbehållet samhällets mer välbeställda. Detta trots den ökade tillgång på serietillverkade vårdar som stenhuggerindustrin gav upphov till under 1800-talets senare del. Kring förra sekelskiftet syftade vårdarna till att framhäva den gravlagde och dennes status i livet. Under hela 1900-talet har granit varit det i särklass vanligaste materialet för vårdar, inte sällan framställda på de lokala stenhuggerierna, exempelvis C J Larssons och C A Nystrand & son. Ett antal vårdar är huggna av den klarröda Tranåsgraniten. Sekelskiftesvårdarna är högresta, vanligen i form av bautastenar eller obelisker. Med mellankrigstidens bestämmelser om maximihöjd så blev vårdarna istället låga och breda. Formspråket var ännu kraftfullt. Ett viktigt drag i gravutformningen ända fram till 1950-talet var grusbädden och dess inramning. Ramverket är vanligen en huggen stenram, men även gjutjärnstaket och låga häckar förekommer. Många av gjutjärnstaketen är tillverkade på Jönköpings Mekaniska Verkstad. Närmare hälften av grusbäddarna är idag borttagna. Under

Exempel på högreståndsgrav från omkring 1900 med reslig vård (här en obelisk) och grusbädd. Kring denna grav är ett nygotiskt gjutjärnstaket från Jönköpings mekaniska verkstad. I bakgrunden ett karaktärs-skapande sorgeträd, typiskt för det sena 1800-talets stämmingsladdade ideal.

Ett fåtal vårdar är tillverkade av gjutjärn och minner om den tidiga industrialismen. Formspråket på denna vård över en bagarålderman är nygotiskt.

I förgrunden en enkel vård av den typ som blev vanlig i och med 1940-talet, här över en spårvagnsförare. I bakgrunden en mer påkostad familjegrav som speglar hur 1900-talets regler om maxhöjd på vårdarna yttrade sig.

Aldre vårdar placerade längs 1700-talsmuren.

Typisk sandstensvård från omkring 1700, över en pistolmakare i fästningsstaden Jönköping.

1930- och 40-talen blev en ny gravvårdstyp vanligare och senare allena rådande under efterkrigstiden. Denna är av ganska modesta mått och har en enkel rektangulär form, bland de äldre gärna prydd med klassiserande detaljer som pilastrar och tempelgavel, senare allt stramare. Under senare år kan man märka en viss ökad individualism i gravvårdsutformningen med exempelvis trä- och smideskors, men måtten är ännu småskaliga. En ny företeelse är urngravar med gemensam gravvård som upplåts mot hyra.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter 1 och 2

Allmän karaktär

Dessa båda kvarter är den ursprungliga delen av kyrkogården, eventuellt med rötter i medeltid. Kvarter 1 sträcker sig längs 1700-talsmuren i norr och har en rundad form åt söder. Där står diverse äldre vårdar i rader längs muren, vända mot söder. I västra änden är en stensatt uppställningsplats för gravblommor med järnstaket. Invid detta växer en gammal lind. Kvarter 2 har en triangulär form med rundade hörn i norr och väster. Kvarteret har ett glesst bestånd av oregelbundet stående gravvårdar, till skillnad från många i kvarter 1 tycks alla här stå på sina ursprungliga platser. I öster är längs gången en rad av sentida vårdar med rygghäck av thuja. I båda kvarteren finns ett par ganska unga sorgeträd.

Gravvårdstyper

Från 1634-1704 finns tio resta sandstenshällar, somliga med profilerat krön och relief med änglahuvud eller vanitasmotiv som timglas och dödskele. Bara de båda inom kvarter 2 kan misstänkas stå kvar på ursprunglig plats. Flera av dem kan genom titlar knytas till Jönköping som fästningsstad. Här finner vi "pistolmakaren" Jonas Svenssons sten med korslagda pistoler i relief, "slottsstenhuggare" Sven Arvidsson, "feltartollerie-mestersmeden" Anders Jonsson, vidare "slotsoldaten", "timmerslagaren", "trummeslagaren ved Lönekiöpings slåt" och "tullaren". En gravhäll av kalksten från 1710 över "beslutnings rustmästaren här wid Jönköpings factorie" Christoffer Mörk låg tidigare inne i kapellet och restes 1992 under ett plåttak. Övriga vårdar är framför allt från 1800-talet och står åtminstone i kvarter 2 på sina ursprungliga platser. Särskild uppmärksamhet förtjänar fem stycken gjutjärnsvårdar från 1834-75. Den äldsta av dessa bär A Collbergs namn, den berömde skådespelare som förde koleran till Jönköping och själv blev dess första offer. De strama kalkstensvårdarna från 1837 över Thure H Ahlberg och 1853 över Louise Sophie Tellander är fina exempel på nyklassicismens grav-

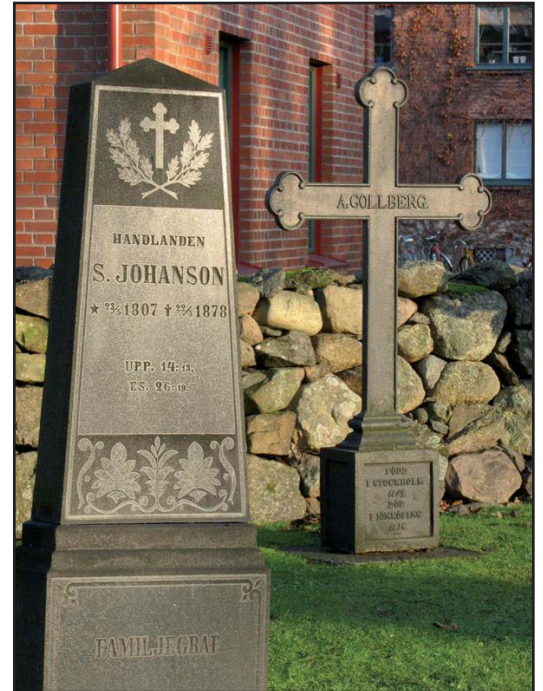

Två nyklassicistiska kalkstensvårdar från tidigt 1800-tal. Den vänstra har sannolikt haft en metallurna i rundbågen. Den högra är i akut behov av konservering eftersom inskriptionsytan spjälkar loss.

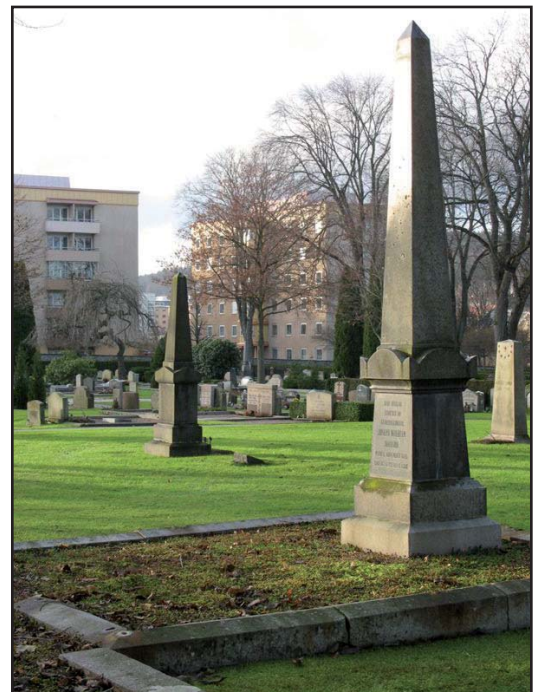
konst (den ena med spjälkande inskription p.g.a. vittring). Från 1800-talets andra hälft finns tre låga sandstensvårdar med murgrönsrelief och kors samt inskriptionsplatta i marmor. Särpräglad är även en granitvård från 1890 över en stationsinspektör, formad som en trädstam. Bland de få vårdarna i kvarter 2 dominerar den ca tre meter höga obeliskan från 1888 över generalkonsul J W Johnson med tillhörande stenram. Ytterligare två obelisker av smärre mått står i kvarteret, liksom en minnessten från 1945 över Viktor Rydbergs mor. Bakom en häck i öster är några låga sentida vårdar över bl.a. kyrkoherdar i Sofia församling. Även titlarna på 1800-talsvårdarna förmedlar historia, exempelvis bagaråldermannen, gevärsförrådsförvaltaren, brovaktaren, disponenten och mätaren

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

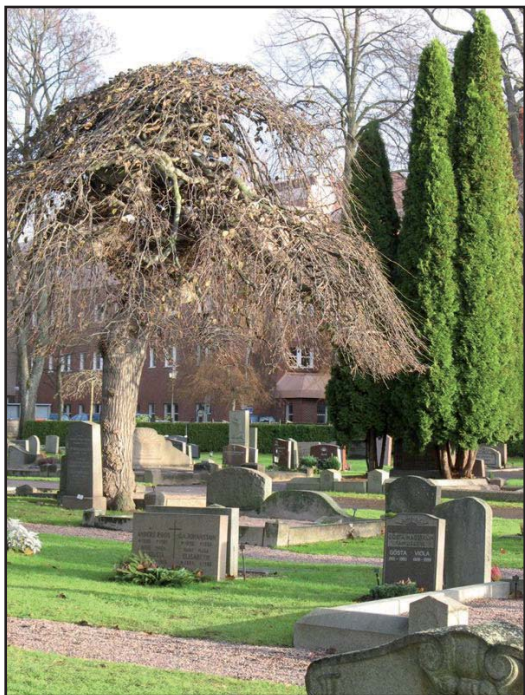
Kvarter 1 och 2 utgör tillsammans med Slottskapellet det som återstår av 1600-talets kyrkogård. Karaktären är därmed annorlunda jämfört med övriga kyrkogården. Den tysk-romantiska parkprägelområdet fick 1871-72 kan idag bara skönjas i de rundade hörnen mot kapellet och någon enstaka buske. Kvarter 2 är det kvarter som har kvar mest av sin äldre karaktär genom sina glest och oregelbundet stående vårdar. Kvarter 1 har mer karaktär av uppställningsplats för "museivårdar". Vårdbeståndet spänner från 1600-talet till idag och besitter mycket höga kulturhistoriska värden. De återspeglar såväl den förindustriella hantverksmässigheten som skiftande stildideal. Titlarna berättar om en nu försvunnen fästningsstad och olika yrken i 1800-talets Jönköping.

I förgrunden en obelisk i svart granit på en handlandes familjegrav. I fonden ett gjutjärnskors över skådespelaren Collberg som 1834 förde koleran till Jönköping.

Obelisker i kvarter 2, den i förgrunden från 1888 över generalkonsul Johnson och närmare tre meter hög, uttryck för sin tids framhävanande av individens status och framträdande inslag på kyrkogården.

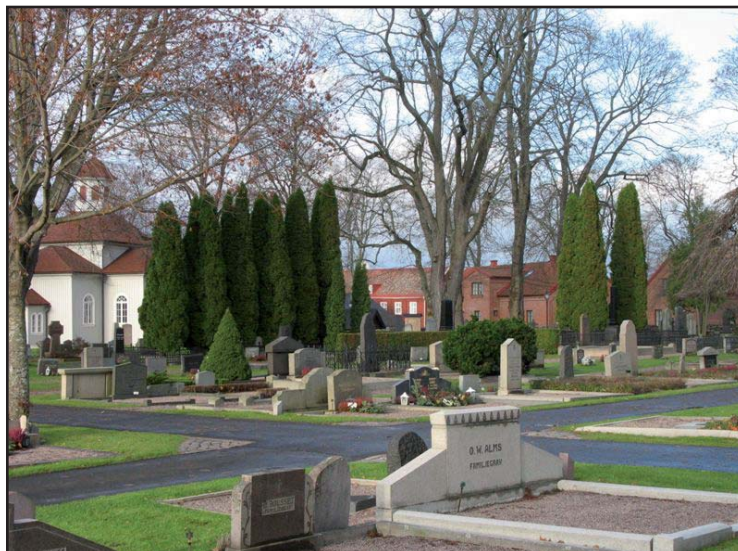
Sorgeträd, cypresser och grusgångar tillhör karaktärsdragen för kyrkogårdsidealet kring förra sekelskiftet.

Vy över kyrkogårdens södra del, från öster. Nästan hälften av gravarna har grusad yta, ursprungligen gällde det i princip alla. I förgrunden en bautasten i svart granit.

Resliga vårdar längs den statusfyllda nord-sydliga allén. Titlarna berättar om köpmän, bankdirektörer m.m.

Vy mot kvarter 5 från sydost. Observera raden av cypresser på Rendahlska familjegraven. Flera av kvarterets gravar har järnstaket.

Kvarter 4-6, 10-13 och 16-19

Allmän karaktär

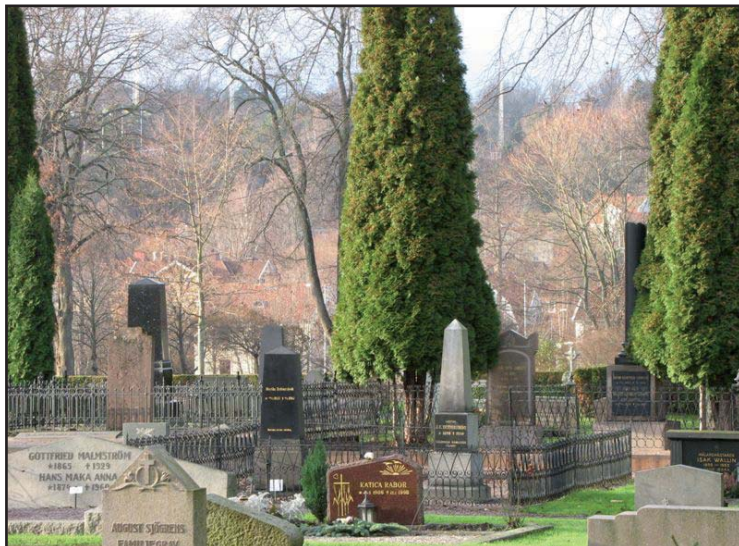
Nämnda gravkvarter utgör större delen av kyrkogården och tillkom till stor del 1871-72 vilket ger dem en ganska homogen karaktär. Alla är de kvadratiska med undantag för kvarter 5 som är rektangulärt. Gravarna ligger i nord-sydliga rader, vända mot väster och öster. Endast kvarter 5 har bibehållit grusgångarna mellan gravraderna. Raden mot gången längst i öster är avskärmad med en rygghäck av thuja, likaså gravarna i kvarter 17 och 18 mot gången mellan dem. De fyra sydligaste kvartererna har åt söder tre öst-västliga gravrader med vårdar vända mot söder. Dessa rader är avskilda från de nord-sydliga med thujahäckar. I västra hälften av kvarter 4 används rygghäckar av thuja.

Gravvårdsbestånd

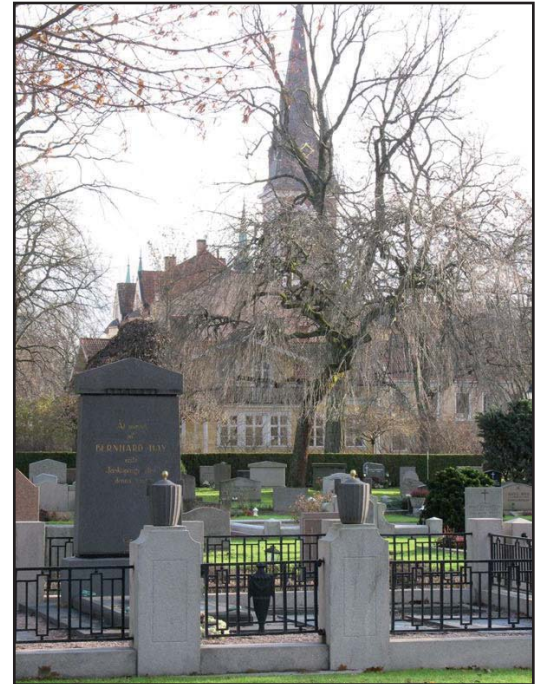
Omkring hälften av gravarna i kvartererna har grusyta, särskilt koncentrerat i kvarter 5, södra delen av 6 och längs den stora nord-sydliga allén. Omgårdningarna utgörs framför allt av stenramar, men det förekommer även låga häckar av buxbom, måbär och oxbär. 15 gravar inhägnas av staket eller kätting av gjutjärn, respektive smide. Gjutjärnsstaketet har en nygotisk utformning typisk för det sena 1800-talet och är tillverkade på Jönköpings mekaniska verkstad. Gravvårdsbeståndet är blandat och man har i en del fall återanvänt grusgravar till nya gravsättningar med nya vårdar. Det är dock vårdarna från det sena 1800-talet och decennierna innan 1950 som dominerar intrycket. Det är som regel dessa som har grusyta och flertalet är familjegravar. Spännvidden är stor i såväl utförande som material. Här finns resliga obelisker och bautastentar, stora hällar

och låga utbredda gavlar som utgör en del av eventuell stenram. Ett antal vårdar har en utpräglad individuell utformning. Granit, såväl ljus som svart, är vanligaste materialet, men även kalk- och sandsten förekommer, liksom i ringa utsträckning marmor. Till en handfull gravar finns karaktärsskapande växtlighet i form av resliga cypresser eller sorgeträd. Efterkrigstidens vårdar är låga och rektangulära, mer sällan familjegravar.

Ett antal gravar har en synnerligen stor betydelse för intrycket av de enskilda delarna, dessa berättar även om betydelsefulla personer i Jönköpings historia. Bernhard Hay, ”storman inom svenskt näringslif, banbrytare inom tändsticksindustrien, kommunalman...” har på sin grav från 1917 en stor håll med tempelgavel rest av Jönköpings stad. Familjegraven omges av ett smidesstaket mellan granitstolpar. Den Ljungqvistska familjegraven omges av ett gjutjärnsstaket och uppvisar åtta individuellt utformade vårdar från 1873-1948. Flera av de mer påkostade gravarna står att finna vid eller i närheten av den stora nord-sydliga allén. Särskilt tätt är de placerade i kvarter 5. Där återfinns den utsträckta Rendahlska familjegraven med sitt smidesstaket och sin rad av resliga cypresser. Norr om denna finns president Lemchens familjegrav från 1896 med bautasten och järnstaket, Munckska familjegraven med likartade vårdar från 1863-1932 och en marmorvård över ”segraren vid Bornhöft 1813”, friherre B Cederström. Vidare står där en stor obelisk från 1866 över Caspar Krönlein, grundare till bryggeriet med samma namn och en särpräglad vård i form av en avbruten kolonn från 1891 på A L Sjöbergs familjegrav. Alla nämnda familjegravar omges av olika inhägnader av järn. En enkel marmorplatta minner om Länsmuseets grundare Algot Friberg.

Järnstaketen och de resliga 1800-talsvårdarna står tätt i västra delen av kv. 5.

Tändsticksmagnaten Bernhard Hays familjegrav, bekostad i tacksamhet av staden Jönköping. Sofiakyrkan och f.d. prästgården i bakgrunden.

En av de för intrycket enskilt mer betydande gravarna är den Ljungqvistska med individuellt utformade vårdar och påkostad gjutjärnsstaket.

Caspar Krönleins familjegrav, grundare till Krönleinska bryggeriet. Nygotiskt gjutjärnstaket från Jönköpings mekaniska industri.

Titlar på vårdarna speglar stadens sociala sammansättning. T.v. en munskjöarbetare, t.h. marmorvården över läns museets grundare Algot Friberg.

Flera vårdar minner om olika företeelser i Jönköpings historia, oftast förmedlat genom titlar men ibland genom längre inskriptioner som på en obelisk från 1882 över Sigrid Schmidt "Tacksamhetsgård af föreningen till understöd åt Pauvres Honteux", en av sin tids filantropiska yttringar. Titlarna speglar främst Jönköping som industristad (fabrikör, direktör, disponent, verkmästare, munskjöarbetare o.s.v.), men också som regementsstad (kapten, överstelöjtnant, regementspastor) och säte för Göta hovrätt, vid sidan av de vanliga tjänstemannatitlarna kopplade till olika myndigheter och järnvägen. Titlar som spårvagnskontrollören minner om en svunnen del av staden. Vården över missionär J A Nyman från 1934 minner om stadens religiösa dimension samtidigt som vården med sitt bronsporträtt är ett gott exempel på konstnärlig utformning. Att läsa titlarna på vårdarna längs med den stora nord-sydliga allén, visar att detta ansetts som den mest statusfyllda platsen: bankdirektör, president, förvaltaren, provinsialläkaren m.fl.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 4-6, 10-13 och 16-19 utgör större delen av kyrkogården och är därmed avgörande för helhetsintrycket. De kan karakteriseras som utpräglade köpegravskvarter med familjegravar. Strukturen bestäms av rätvinkliga gångar och raka nord-sydliga gravrader. Särskilt området kring den nord-sydliga allén har ansetts vara särskilt fint. I begränsad utsträckning har inre, grusbelagda gångsystem bevarats, vilka är viktiga att vidmakthålla i pedagogiskt syfte, särskilt som övriga gångar asfalterats. Gravvårdsbeståndet är rikt och varierat och ger således en god bild av utvecklingen på detta område under 1800- och 1900-talet. Av stor betydelse för upplevelsen är de stora monumenten från 1860-talet till 1900-talets mitt. De är med sina högresta respektive utbredda former uttryck för det förra sekelskiftets framhävande av den gravlagdes status i kontrast

Vård med porträtt i koppar över missionären J A Nyman från 1934.

mot efterkrigstidens små vårdtyper. Ungefär hälften har kvar sina grusbäddar. Inramning med stenram, häck eller järnstaket är också viktiga delar i den enskilda gravens utformning. Till detta hör även de resliga cypresser och hängande sorgeträd som har stor betydelse för helhetsintrycket. Många vårdar besitter höga konst-, person- och lokalhistoriska värden. Exempel på de sistnämnda är vårdar med titlar, vilka berättar om Jönköpings historia som industri- och regementsstad. Flera stora industrimän har sina gravvårdar här. Ambitionen bör vara att bevara det äldre vårdbeståndet på plats i så stor utsträckning som möjligt, inklusive befintliga arrangemang. Därvidlag är gruset viktigt att framhålla som karaktärskapande inslag på kyrkogården i stort. Även bland efterkrigstidens mer modesta vårdar finns intressanta exempel värda att bevara med hänsyn till titlar. Nyttillskott bör betraktas restriktivt på kvarterens känsligare delar, särskilt då kvarter 5.

Kvarter 7-8 och 21

Allmän karaktär

Dessa kvarter är urngravsområden tillkomna från 1980-talet och framåt. Kvarter 7 består av två rundade ytor med omgivande idegransbuskar, söder därom en stor outnyttjad yta. Kvarter 8 har en oval form, i norr och öster begränsad av syren- och oxbärsbuskage och i söder av en stensatt rabatt. Gravarna är placerade längs yttersidan och två U-formiga idegranshäckar som vänder sig mot varann. Mellan dessa växer några sorgeträd. I kvarter 21 slutligen är gravarna placerade längs kyrkogårdsmuren, men detta kvarter har ännu nyttjats i liten utsträckning.

Gravvårdstyper

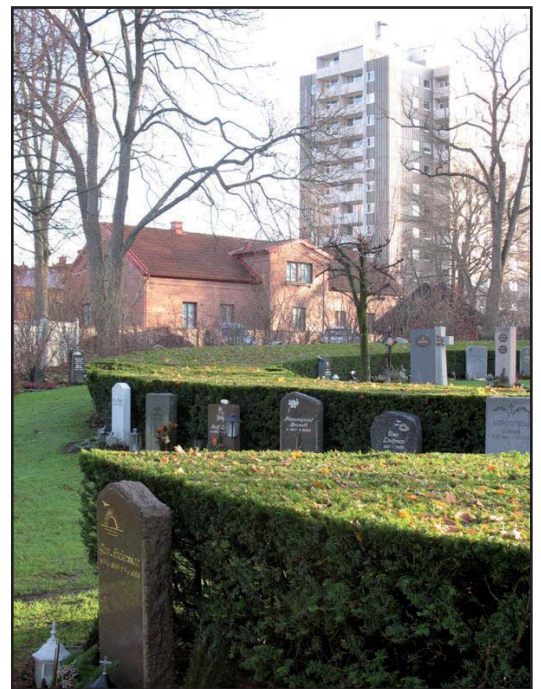
Gravvårdsbeståndet utgörs av tre typer med få undantag. Längs sidorna och häckarna i kvarter 8 står små resta granitvårdar från 1985 till idag. Valet av granit och ytbehandling varierar medan måtten är enhetliga. I mitten av kvarter 8 och i kvarter 7 reser sig grupper av s.k. hyresstenar från 2004. De är av ljus och svart granit i form av obelisker och kolonner med namnplattor på varje sida. I kvarter 21 utgörs vårdarna av strama granitplaketter som satts upp på kyrkogårdsmuren. Titlar förekommer inte på vårdarna.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Urgravskvarteren och deras hyresstenar speglar vår samtids förändrade gravsed med en ökad grad av anonymitet. Kvarteren har en medveten utformning som i fallet med kvarter 8 skiljer ut sig från övriga kyrkogården. Kvarter 7 och 21 är de delar av kyrkogården som lättast kan expandera för nya gravsättningar.

Konstnärligt utformad kalkstensvård från 1936.

Kvarter 8, urngravskvarter från 1980-talet. I bakgrunden t.h. hyresstenar från 2000-talet.

Sammanhängande rad med allmänna linjengravar, här nästan bara små plattor.

Vy från kapellet mot kvarter 14.

Kvarter 3, 9 och 14

Allmän karaktär

Kvarter 3, 9 och 14 utgör en sammanhängande yta med nord-sydliga gravrader med rygghäckar av thuja. Med jämna mellanrum är till kuber klippta idegransbuskar med var sin lönn. I kvarterets mitt är en nord-sydlig lucka med tre gamla almar i rad.

Gravårdstyper

Området var ursprungligen den s.k. allmänna linjen och har kvar ett 70-tal vårdar från denna tid. I kvarterets mellersta del bildar de tre mer eller mindre sammanhängande rader, i övrigt står de utspritt mellan yngre vårdar. Stora luckor finns i gravraderna, vilket understryker den gamla egenskapen av allmänna linjen. Där stod sannolikt ursprungligen träkors som nu vittrat bort, vilket kan ses på ett äldre fotografi. Bara ett träkors finns idag kvar, från 1933. Många av de allmänna gravarna är barn- eller hustrugravar. Vårdarna är småskaliga och daterar sig från 1924-1948. Vanligen är det bara en liten platta. Materialet varierar dock även om svart granit är vanligast. Exempel finns på såväl marmor som kalksten och betong. De yngre vårdarna är från 1983 till idag. De är av modesta mått och som regel något högre än breda. Materialet är vanligen röd eller grå granit. Titlar är liksom på de allmänna gravvårdarna ovanligt. Ett fåtal vårdar i bl.a. smide uppvisar en mer individuell utformning.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 3, 9 och 14 är ett sammanhängande område som kännetecknas av efterkrigstidens vanliga uppställning med låga vårdar utefter rygghäckar. Områdets ursprungliga egenskap av allmän linje är dock ännu lätt utläsbar genom ett stort antal anspråkslösa

Två typiska vårdar i allmänna linjen, sällan mer än några decimeter höga.

Moderna vårdar i kvarter 14.

vårdar från 1900-talets förra hälft. Dessa är viktiga historiska dokument som sällan fått stå kvar på länets kyrkogårdar. De berättar om stadens breda befolkningslager, där man sällan hade råd att köpa sig en gravplats, på sin höjd en enklare stenvård. Det är viktigt att dessa vårdar får finnas kvar i kvarteret. Ett värde finns även i den struktur som rygghäckarna skapar. Stora luckor som bitvis finns i gravraderna tillåter nya gravsättningar.

Minneslund

Minneslundan är belägen väster om gravkapellet. Den utgörs av en oval gräsyta som omges av en stensatt gång, kantad av hamlade lönnar. I sydväst är en stensatt yta med kallmur vid ena sidan och uppställningsplats för blommor mot gräsrundeln, utfört i röd granit. Mitt på ytan står en lykta i smide för värmeljus.

Vy mot minneslundan från kvarter 8.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården som helhet

Slottskyrkogården har en skiftande historia, men är idag en representant för 1800-talets stadskyrkogårdar. Sannolikt har kyrkogården medeltida ursprung, med tanke på att Slottskapellet står på grunden efter en äldre stenkyrka med romansk plan. Kyrkogården omges bitvis av en kallmur från 1700-talet, i övrigt av en kalkstensmur från 1970-talet och trästaket. Runt en stor del av kyrkogården är trädkrans. Huvudingången i norr utmärks av en påkostad smidesgrind från 1924. Kyrkogården fick i stort sin nuvarande utsträckning 1871-72 då gravkvarteren ordnades i strikt rutnätsplan med grusgångar och alléer i tidens anda.

Området invid Slottskapellet från 1694 i kyrkogårdens norra del är kyrkogårdens äldsta, det skiljer sig markant från de övriga. Området omgestaltades i enlighet med tysk-romantiskt parkideal 1871, men denna karaktär är idag något utslätad. Det strukturmässiga värdet ligger främst i kvarter 2 med glest och oregelbundet stående vårdar på ursprungliga platser. I kvarter 1 är ett flertal äldre vårdar placerade längs med muren. Bland vårdarna i dessa båda kvarter finns flera exempel på gravkonst från 1600-, 1700- och 1800-talen. Dessa speglar det hantverk som gravkonstframställningen utgjorde innan industrialismen. Några av dem berättar genom sina titlar om den nu försvunna fästningsstaden Jönköping. Nya gravsättningar bör undvikas i dessa kvarter.

Trots vissa förändringar så har kyrkogården i stort bevarat sin karaktär från 1871-72. Gångsystemet är idag asfalterat, men inom kvarter 5 så har grusgångarna mellan gravraderna bevarats. Vid-

makthållandet av dessa fyller ett pedagogiskt syfte. Huvuddelen av kyrkogården präglas av familjegravar från 1860-talet till omkring 1950. Ungefär hälften av dessa har kvar sina grusbäddar, vilket betyder mycket för intrycket av kyrkogården. Ett fortsatt bevarande av dessa är därför viktigt, särskilt där man kan tala om större grupperingar och i anslutning till den stora nord-sydliga allén, en särskilt statusfylld plats. Gruset står för höga gestaltningsmässiga värden. De olika gravinramningarna är också karaktärsskapande, framför allt lägger man märke till järnstaketen, varav flera tillverkats på Jönköpings mekaniska verkstad. De äldre vårdarna är tydliga uttryck för sin tids individualism genom sina högresta former. De yngre speglar med sina låga, breda former bestämmelser om maximihöjd, men är ofta lika påkostade. Bland vårdarna fram till omkring 1940 finns en variation i utförandet som man bara kan finna på en större stadskyrkogård. Flera av familjegravarna är verkliga högrestands-exponenter som genom titlar och namn på vårdarna berättar om framträdande personer i Jönköping under 1800-talets senare hälft och 1900-talets förra: industrimän som Hay och Krönlein, högre tjänstemän, militärer och läkare m.m. Vissa titlar minner om yrkesroller och delar av Jönköping som försvunnit, som regemente och spårvägar. Flera vårdar kan förutom de lokal- och personhistoriska värdena även tillskrivas ett högt konstnärligt värde. Sammantaget kan konstateras att mycket av kyrkogårdens särart kommer av detta rika gravvårdsbestånd. Till flera gravar hör resliga cypresser och sorgeträd som även betyder mycket för intrycket.

Till antalet så upptager efterkrigstidens låga vårdtyper en stor del av kyrkogården. Men det är endast kvarter 14 i sydväst och den lilla utvidgningen i nordväst, från 1982, som de helt präglar. Dessa vårdar talar ett annat språk än de äldre och speglar en kollektiv anda. Kvarter 14 utgörs av gravrader kantade av rygghäckar. Detta är en vanlig karaktär på landets kyrkogårdar. Dock har kvarteret ett förflutet som allmän linje, tydligt avläsbart i ett stort antal bevarade små vårdar från 1900-talets förra hälft. Dessa berättar om stadens bredare folklager, som ej hade råd att köpa sig en gravplats. Det är en historia som är viktig att värna. Vår egen tids förändrade gravskick tar sig uttryck i en minneslund och tre urngravskvarter.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- Trädrader och gångsystem är väsentliga delar av kyrkogårdens 1800-talskaraktär och därmed viktiga att vidmakthålla.
- Grusad yta på gångar och gravar utgör ett karaktärsskapande inslag som bör vidmakthållas, även vid byte av gravrättsinnehavare.
- Vårdar fram till 1940 är av avgörande betydelse för kyrkogårdens kulturhistoriska värde. Särskilt gäller detta de stora familjegravarna som har en karaktärsskapande verkan. Dessa äldre vårdar med eventuella tillhörande arrangemang som stenramar, staket och kättingar bör bevaras på plats. Vägledande vid bevarande är även förekomst av titlar, vilka berättar om stadens historia. Detta kan även gälla senare vårdar.
- Planteringar såsom cypresser och sorgeträd i anslutning till gravarna besitter höga gestaltungsmissiga värden att slå vakt om.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)

Tryckta källor

Areslätt, Tomas. Jönköping. Medeltidsstaden 58. Riksantikvarieämbetet 1984.

Hederström, Christine. Inventering av Slottskyrkogården. Jönköpings läns museum 1986.

Jönköpings historia I-IV. Jönköping 1917-21.

Jönköpings historia. Stencil u.å.

Jönköping 700 år. En stadshistorisk utställning. Jönköping läns museum 1984.

Jönköpings stads historia del 1. Jönköping 1963.

Karlson, Bo E. Bebyggelse i Jönköping 1612-1870. Offentliga institutioner. Jönköping läns museum 1984.

Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram för stadsdelen Väster i Jönköping. Jönköpings läns museum 1986.

Sveriges Kyrkor. Småland. Jönköping och Huskvarna. Band 1. Stockholm 1940.

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 336/05

Beställare: . . . . . Växjö stift

Fastighetsägare: . . . . . Jönköpings kyrkliga samfällighet

Rapportansvarig: . . . . . Robin Gullbrandsson

Foto: . . . . . Robin Gullbrandsson

Län: . . . . . Jönköpings län

Kommun: . . . . . Jönköpings kommun

Socken: . . . . . Sofia församling

Fastighetsbeteckning: . . . . . Slottskyrkogården

Belägenhet: . . . . . Ekonomiska kartans blad Jönköping 7E1a 1993

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv